

『サバの本』 第3部分における言語的特性についての 覚書

メタデータ	言語: jpn 出版者: 明治大学教養論集刊行会 公開日: 2016-08-04 キーワード (Ja): キーワード (En): 作成者: 岩井, 憲幸 メールアドレス: 所属:
URL	http://hdl.handle.net/10291/18020

『サバの本』第3部分における 言語的特性についての覚書

岩井 憲 幸

はじめに

古代ロシアにおける文章語成立の最初期の様相を探求するために、その中核をになった古代教会スラヴ語 (OCS) 資料の研究は必須である。その一環として、10世紀東ブルガリアで成立したとされるアブラコスの『ヴァチカン・パリンプセスト』(Vat) と11世紀東ブルガリア成立のアブラコス『サバの本』(Sav) との平行・テキストを現在作成中である。後者は従来 OCS のカノンとされる部分のみを活字化した Щепкинъ 刊本が依拠されるべきテキストであったが、1999年 Князевская らによって非カノン部分を含む Sav 全体が写真と翻刻を備えて刊行された。Щепкинъ 刊本での誤りをただした上に、Sav の全貌をはじめて示したのである。よって、筆者らの作業での底本はこの本に依拠することとした。(以下ことわらない限り Sav は1999年刊本所載テキストを言う。)

Sav は刊本前書き部分に従えば、次の4部分に分けられるとされる。

第1部分 (Sav 1 とする) : 第1—第124葉。13c末—14c初, ロシア
で成立。パリンプセスト。

第2部分 (Sav 2) : 第25—第153葉。11c, ブルガリア成立。

第3部分 (Sav 3) : 第154—第165葉。11c末—12c初, ロシア。

第4部分 (Sav 4) : 第166葉。11c, ブルガリア。

OCSのカノンとされるのは Sav 2 である。非カノン部分は Sav 1 と Sav 3 となる。(Sav 4 については、種々の問題を含むゆえに姑くおく。) 我々の作業は Sav 2 はむろんのこと、Sav 1 と Sav 3 をも含めて、パラレル・テキスト化する計画で進行中であるが、ここにひとつの問題が生じてくる。

そもそも Sav 全体を Vat と対比させてよいものか。筆者らは OCS 資料としての Sav および Vat という観点よりも、今回の場合、両者が東ブルガリア成立である点、古代ロシアにとり東ブルガリアが OCS の言語文化遺産を継承するための重要な中継地域である点を考慮した。Sav の非カノン部分がどのように、いつ補われたかについては、最終的に 1999 年刊本の研究篇をまたなければならないが、しかし筆者らはこの形で——いわばカノン部分をうまく他書由来で補っている——伝承されてきたことを重んじて、あえて非カノン部分も含めて、Sav 全体を Vat にぶつけてみようとした。むろん、何らかの方法でカノン・非カノンの区別はする。なお Vat は OCS のカノンに入りうるとみられる。

しかしながら、Sav 1 については、言語史的には興味深いが、今回の作業では、やや妥当性を欠くかもしれない⁽¹⁾。それでは、Sav 3 はどうであろうか。ここでは時間差よりも地域の差が問題となるわけだが、Sav 3 が Vat と比較対照に値いするか否か、吟味する必要がある。すなわち、Sav 3 の言語的特性を具体的に知らなければならない。本稿の目的は、上記の妥当性を確認することである。

1 その前に、Sav 3 はわずか 11 葉半であるが、聖土曜日の早課 11 の福音を内容とすることは上述した。そしてその位置が、『オストロミール福音書』(1056-57 年ロシア成立のアプラコス。Ostr) などとは異なり、synaxarion の末にではなく、menologion の末に存することにも注意されたい。ここで

は確認のために、四福音順にその聖句番号と出現箇所を葉・行を掲げておく。

聖句番号	出現箇所	備考	注
Mt 28.19-20	154 a 1-5	早課 11 の福音の第 1, 末部。	1
Mc 16.1-8	154 a 7-154 6 11	” 第 2	
Mc 16.9-20	154 6 12-155 6 15	” 第 3	
L 24.1-12	155 6 17-156 6 12	” 第 4	
L 24.12-35	156 6 14-158 6 6	” 第 5	
L 24.36-53	158 6 8-159 6 18	” 第 6	2
J 20.1-10	160 a 1-160 6 7	” 第 7	3
J 20.11-18	160 6 9-161 a 20	” 第 8	4
J 20.19-31	161 6 2-162 6 12	” 第 9	5
J 21.1-14	162 6 14-164 a 2	” 第 10	
J 21.14-25	164 a 4-165 a 14	” 第 11	

注 1. 福音第 1 は Mt 28.16-20。

2. 翻字部分 159 6 9 末 <И-> の前に、聖句番号 <50> を入れるべき。

3. 同上 160 6 3 末 <НЕ ОУБО> の前に、聖句番号 <9> を入れるべき。

4. 同上 160 6 11 末 <И ВИ-> の前に、聖句番号 <12> を入れるべき。同上 160 6 19 <ОБРАТИСА> は <СА> を離して 2 語とすべき。161 a 17 先頭の <18> は、次行 18 の先頭に付すべき。

5. 同上 161 6 8 <И> の前に、聖句番号 <20> を、同上 162 6 2 <ГЛА> の前に <29> を入れるべき。

テキストの脱落および語順につき一言する。157 6 12 の L 24.23 は Sav 3 では <ПРИДОША> で始まるが、四福音書の Mar ではこの語以前に <И НЕ ОБРЪТЪША ТЯЛЕСЕ ЕГО.> の一文が存する。Nik⁽²⁾ も <И НЕ ОБРЪТЪШЕ ТЪЛЕСЕ ЕГО,> と同様。アプラコスの Ass⁽³⁾ <И НЕ ОБРЪТША ТЪЛЕСЕ ЕГО>, Ostr <И НЕ ОБРЪТЪШЕ ТЪЛЕСЕ ЮГО.> と同様に存する。L 24.23 は Sav 1 にも重複して存在し、ここでは <И НЕ ОБРЪТОША ТЯЛЕСЕГО> (5 6 5) とある。とすれば、Sav 3 での早課 11 の福音第 5 におけるかかる一文の脱落は、故意になされたものか、それとも過失によるものであるか、疑問として残る。

注 下線部は今日では *τύπον* が正文とされる。

J 20.25 は Sav 3 と Sav 1 の 2 箇所⁵に存し、ともに自然の語順である。Mar が異なっている。残念ながら、Zog⁽⁵⁾ では当該個所が欠文であるが、Jagić の校訂注ではかかる語順の事実に言及しており、ここでいう〈自然の語順〉は、Ostr, Ass, Nik に現われることを示す。四福音書の Nik でもアブラコスの Ostr, Ass でも、同様の語順であることは、四福音書もアブラコスも〈自然の流れ〉の方が通常の伝承であっただろう。なお 13c・ブルガリアの四福音書 Банишко евангелие⁽⁶⁾ では、次のように〈指〉の条が存在しない。ただし、このことが Mar の語順とはいかに関わるかはなんとも言えない。ただ指摘するのみである。

[...] АЩЕ НЕ ВИЖДѢ НА РѢКОУ ЮГО ІАЗВЫ ГВОЗДИИНЫѢ. И
ВЪЛОЖѢ РѢКѢ МОѢ ВЪ РЕБРА ЮГО. НЕ ИМѢ ВЪРЫ И.

2 Sav 2 と Sav 3 の言語的差異をさぐるひとつの小さな手掛りが存在する。上に、カノン部分を核としてうまく他書由来で補っていると書いたが、ごく一部、Sav 2 と Sav 3 にテキストの重複が存するのである。

Menologion 中の聖土曜日に誦する早課 11 の福音のうち、第 10 の福音がそれである。Sav 2 では 153 a 1 から 153 b 11 までに、J 21.4 の末から J 21.14 まで収録する。(J 21.1 から J 21.4 途中までは欠文。) Sav 3 は 162 b 14-164 a 2 に、第 10 の福音 (J 21.1-J 21.14) 全文を掲げる。今、重複部分を引用すれば次のようである。なお参考のため第 1 段に『マリア写本』(Mar) の該所を、第 2 段に Sav 3 のテキストを並出する。また引用にあたり、いわゆる *spiritus* は省略する。番号は聖句番号である。

Mar : ПОЗНАША ЖЕ ОУЧЕНИЦИ ЪКО ИС̄

Sav 2 : [...]ЗНАША ЖЕ ОУЧЕНИЦИ ЯКО ІС

Sav 3 : ПОЗНАША ЖЕ ЕГО ОУЧЕНИЦИ ЯКО ІС

ЕСТЬ. 5 ГЛА ЖЕ ИМЪ ІС ДЪТИ. ЕДА
ЕСТЬ. 5 ГЛА ЖЕ ИМЪ ІС. ЧАДА.ИМАТЕ
ЮСТЬ. 5 ГЛА ЖЕ ИМЪ ІС ДЪТИ.ИМАТЕ

ЧТО СЪНЪДЬНО ИМАТЕ. ОТЪВЪШТАША
ЛИ ЧТО СЪНЪДЬНО. ОТЪВЪЩАША
ЛИ ЧТО СЪНЪДЬНО. СЪДЕ ѠВЪЩАША

ЖЕ ЕМОУ НИ. 6 ОНЪ ЖЕ РЕЧЕ
ЕМОУ УЧЕНИЦИ. НИ. 6 ОНЪ ЖЕ РЕЧЕ
ЮМОУ НИИ. 6 ОНЪ ЖЕ РЕЧЕ

ИМЪ. ВЪВРЪСЪТЕ О ДЕСНѢНѢ СТРАНѢ
ИМЪ. ВЪВРЪЗЪТЕ О ДЕСНѢНѢ СТРАНѢ
ИМЪ. ВЪВРЪЗЪТЕ О ДЕСНѢЮ СТРАНѢ

КОРАБЛЪ МРЪЖѢ. И ОБРАШТЕТЕ.
МРЪЖА И ОБРАЩЕТЕ.
МРЪЖА И ОБРАЩЕТЕ

ВЪВРЪГѢ ЖЕ. І К ТОМОУ НЕ
ВЪВРЪГОША ЖЕ. И К ТОМОУ НЕ
ВЪВРЪГОША ЖЕ И КЪ ТОМОУ НЕ

МОЖААХѢ ПРИВЛѢШТИ ЕѢ. ОТЪ
 МОЖАХѢ ПРИВЛѢЩИ ОТЪ
 МОЖААХОУ ПРИВЛѢЩИ ЮѢ. Ѡ

МНОЖЬСТВА РЫБЪ. 7 ГЛ̄А ЖЕ
 МНОЖЬСТВА РЫБЪ. 7 ГЛ̄А ЖЕ
 МНОЖЬСТВА РЫБЪ. 7 ГЛ̄ ЖЕ

ОУЧЕНИКЪ ЕГОЖЕ ЛЮБЛѢШЕ ИС̄Ъ
 ОУЧЕНИКЪ. ЕГОЖЕ ЛЮБЛѢШЕ ИС̄
 ОУЧЕНИКЪ ЕГОЖЕ ЛЮБЛѢШЕ ИС̄

ПЕТРОВИ. Г̄Ъ ЕСТЬ. СИМОНЪ ЖЕ ПЕТРЪ
 ПЕТРОВИ. Г̄Ъ ЕСТЬ. СИМОНЪ ЖЕ ПЕТРЪ.
 ПЕТРОВИ Г̄Ъ ЕСТЬ. СИМОНЪ ЖЕ ПЕТРЪ

СЛЫШАВЪ ЯКО Г̄Ъ ЕСТЬ. СПЕНДИТОМЪ
 СЛЫШАВЪ ЯКО Г̄Ъ ЕСТЬ. СПЕНДИТОМЪ.
 СЛЫВАШЪ ЯКО Г̄Ъ ЕСТЬ. ИСПЕНДИТОМЪ

ПРѢПОЯСА СѦ. БѢ БО НАГЪ. І ВЪВРЪЖЕ
 ПРѢПОЯСА СѦ. БѢ БО НАГЪ. И ВЪВРЪЖЕ
 ПРѢПОЯСА СѦ БѢ БО НАГЪ И ВЪВРЪЖЕ

СА ВЪ МОРЕ. 8 А ДРОУСИИ ОУЧЕНИЦИ
 СА ВЪ МОРЕ. 8 А ДРЪЗИИ ОУЧЕНИЦИ
 СА ВЪ МОРЕ. 8 А ДРОУЗИИ ОУЧЕНИЦИ

КОРАБИЦЬМЪ ПРИДѢ. НЕ БЪША БО
КОРАБИЦЕМЪ ПРИДОША. НЕ БЪША БО
КОРАБЛИЦЬМЪ ПРИДОША. НЕ БЪША БО

ДАЛЕЧЕ ОТЪ ЗЕМЛА. НЪ ЪКО ДЪВЪ СЪТЪ
ДАЛЕЧЕ ОТЪ ЗЕМЬА. НЪ ЯКО С̄
ДАЛЕЧЕ Ѡ ЗЕМЛЯ. НЪ ЯКО ДЪВЪСЪТЪ

ЛАКТЪ. ВЛѢКѢШТЕ МРѢЖѢ РЫБЪ. 9
ЛАКЪТЪ. ВЛѢКѢЩЕ МРѢЖѢ РЫБЪ. 9
ЛАКЪТЪ ВЛѢКОУЩЕ МРѢЖА. 9

ЪКО ЖЕ ИЗЛѢЗѢ НА ЗЕМЛѢ.
ЯКО ЖЕ ИЗВѢКОША НА ЗЕМЛѢ.
И ЯКОЖЕ ИЗЛѢЗОША НА ЗЕМЛЮ.

ВИДѢША ОГНЬ ЛЕЖАЩЪ И Р(Ъ)ИБѢ
ВИДѢША ОГНЬ ЛЕЖАЩЪ И РЫБѢ
ВИДѢША ОГНЬ ЛЕЖАЩЪ. И РЫБѢ

НА НЕМЪ ЛЕЖАШТѢ И ХЛѢ(Б)Ъ. 10
НА НЕМЪ ЛЕЖАЩѢ. И ХЛѢБЪ. 10
НА НЕМЪ ЛЕЖАЩОУ И ХЛѢБЪ. 10

ГЛА ИМЪ ИС. ПРИНЕСЪТЕ ОТЪ РЫБЪ
И ГЛА ИМЪ ИС. ПРИНЕСЪТЕ ОТЪ РЫБЪ
ГЛА ИМЪ ИС ПРИНЕСЪТЕ Ѡ РЫБЪ

ѦЖЕ ѦСТЕ НЫНѢ. 11 ВЪЛѢЗЕ ЖЕ СИМОНЪ
АЖЕ АСТЕ НЫНѦ. 11 ВЪЛѢЗЕ ЖЕ СИМОНЪ
ѦЖЕ ѦСТЕ НЫНѦ. 11 ВЪЛѢЗЪ ЖЕ СИМОНЪ

ПЕТ(Р)Ъ И ИЗ(В)ЛѢЧЕ М(Р)ѢЖѢ НА ЗЕМЛѢ.
ПЕТРЪ. И ИЗВ^лѢЧЕ МРѢЖѢ НА ЗЕМЛѢ.
ПЕТРЪ. ИЗВЛѢЧЕ МРѢЖѢ НА ЗЕМЛЮ

ПЛѢНѢ ВЕЛИ РЫБЪ. СЪТО И ПАТЬ ДЕСАТЬ
ПЛѢНѢ ВЕЛИХЪ РЫБЪ. Р̄ Н̄ Г̄.
ПЛѢНО ВЕЛИКЪХЪ РЫБЪ. Р̄. Н̄. И. Г̄.

И ТРИ. І ТОЛИКОУ СѢШТЬ НЕ
И ТОЛИКОУ ЖЕ БЫВЪШЮ НЕ
И ТОЛИКОУ СѢЩѢ НЕ

ПРОТРѢЖЕ СА МРѢЖА. 12 ГЛА
ПРОТРѢЖЕ СА МРѢЖА. 12 ГЛА
ПРОТРѢЖЕ СА МРѢЖА. 12 И ГЛА

ИМЪ ІС. ПРИДѢТЕ ОБЪДОУИТЕ. І
ИМЪ ІС. ПРИДѢТЕ ОБЪДОУИТЕ. И
ИМЪ ІС ПРИДѢТЕ ОБЪДОУИТЕ. И

НИКТОЖЕ НЕ СЪМѢШЕ ОТЪ ОУЧЕНИКЪ
НИКТОЖЕ НЕ СЪМѢШЕ ОТЪ ОУЧЕНИКЪ

НИКТОЖЕ НЕ СЪМЪАШЕ $\bar{\omega}$ ОУЧЕНИКЪ

ИСТАСАТИ ЕГО ТЫ КТО ЕСИ. ВЪДѢШТЕ

ИСТАЗАТИ ЕГО• ТЫ КТО ЕСИ• ВЪДѢЩЕ

ИСТАЗАТИ ЕГО ТЫ КТО ЮСИ• ВЪДѢЩЕ

ЪКО $\bar{\Gamma}$ ЕСТЬ. 13 ПРИДЕ ЖЕ $\bar{И}$ С.

ЪАКО $\bar{\Gamma}$ ЕСТЬ• 13 ПРИДЕ ЖЕ $\bar{И}$ С•

ЪАКО $\bar{\Gamma}$ ЮСТЬ• 13 ПРИДЕ ЖЕ $\bar{И}$ С

І ПРИАТЬ ХЛѢБА И ДАСТЬ ИМЪ.

И ПРИАТЬ ХЛѢБЪ• И ДАСТЬ ИМЪ•

ПРИМЪ ХЛѢБЪ ДАСТЬ ИМЪ•

І РЫБѢ ТАК(О)ЖДЕ. 14 СЕ ЮЖЕ

И РЫБѢ ТАКОЖДЕ• 14 СЕ ОУЖЕ

И РЫБѢ ТАКОЖДЕ• 14 СЕ ОУЖЕ

ТРЕТИ(ИЦИ) ЪВИ СА $\bar{И}$ С ОУЧЕНИКОМЪ

ТРЕТИЦИ $\bar{И}$ С• ЪВИ СА ОУЧЕНИКОМЪ

ТРЕТИСЮ ЪВИ СА $\bar{И}$ С ОУЧЕНИКОМЪ

СВОИМЪ ВЪСТАВЪ ОТЪ МРЪТВЫХЪ ∴•

СВОИМЪ• ВЪСТАВЪ ОТЪ МРЪТВЫХЪ ←•

СВОИМЪ• ВЪСТАВЪ ИЗ МРЪТВЫИХЪ ∴•

した四福音書。一方 Sav 2, Sav 3 はキリル文字文献でアブラコス福音書。Sav 2 は 11 c 東ブルガリアの, Sav 3 は 11 c 末-12 c 初ロシアの成立である。

引用文のうち, Sav 2 と Sav 3 とを比較してみる。ただちにわかることは, Sav 3 において 1) 鼻音の消失による юсы の混乱であり, 2) 動詞 3 人称現在語尾 -ТЬ の圧倒的使用であり, それでいて jers の使用は比較的正しい。これらは русизм の主要特徴に含まれる。引用文中の例を掲げる。(順序は出現順。一部のみの誤りの場合も含める。spiritus は無視する)。

1) юсы :

① А, Я の誤り : ПОЗНАША, ѠВЪЩАША, МРЪЖА, ЮСА,
БЪША, ЗЕМЛЯ, ВИДЪША, ЛЕЖАШЬ, ЛЕЖАШОУ, НЫНЯ,
ЯСТЕ

ただし次は正 : ЯКО, ОБРАЩЕТЕ, ПРЪПОЯСА СА, ПРИДОША,
ИЗЛЪЗОША, ЯЖЕ, ПРОТРЪЖЕ СА, ИСТАЗАТИ, ЯВИ СА

② ѡ, ѡ の誤り : ДЕСНѡЮ, МОЖААХОУ, ВЛЪКОУШЕ, ЗЕМЛЮ
(×2), ЛЕЖАШОУ, ЗЕМЛЮ, СѡШѡ

ただし正 (一部も含む) : ДЕСНѡЮ, СТРАНѡ, МРЪЖѡ, РЫБѡ,
ВЪДѡШЕ

2) -ТЬ : ЮСТЬ (×2), ЕСТЬ (×2), ДАСТЬ

もう少し細かに見てゆく。音韻上の最重点は上記引用文中には出現しない(次節を見よ)。他の русизм に関してはどうであろうか。すなわち,

3) 子音間の流音 + jers, および 4) 名詞男性単数造格形である。前者は OCS 形 гь/гь, ль/ль であるが, русизм 形は ъг/ьг, ъл である。後者 4) は OCS 形 -омь に対し, русизм 形は -ьть である。例示する。

3) русизм 形なし。

OCS 形 : ВЪВРЪЗЪТЕ, ВЪВРЪГѡ, ВЪВРЪЖЕ, ПЛЪНО, ПРОТРЪ-
ЖЕ, МРЪТВЫХЪ

4) русизм 形なし。

OCS 形：ИПЕНДИТОМЪ

さらに文字と音、形態等につき目につく点を検討するが、句読法については問わない。以下通し番号を付す。

5) いわゆる spiritus は、Sav 3 では母音字母上に〈・〉を付す。

引用文では spiritus は省略したが、1999 年刊本の写真と翻字テキストによる。母音字母上が頭位に立つ場合のみならず、語中・語尾のいずれにあっても付され、さらに、同一語内で何度も付される場合もあり、まったく付されない場合もある。これに対し Sav 2 では主に頭位にたつ、あるいは語構成上の頭位にたつ母音字母上にギリシア語の spiritus asper と同形の〈・〉を付す。しかし必ずというわけではない。なお、〈Â〉は位置の制限なく〈・〉が iota 化を示すともとれる。

Sav 3：ЇГО, ОБРАЩЕТЕ, ОБЪДОУЙТЕ, ДЕСНѦЮ

Sav 2：ĚСТЬ, ЯКО; ЗСМЪĀ, ĀЖЕ, ĀСТЕ, ПРИĀТЬ

6) ѣ, ѣ̣を表わす文字は、上記引用文に限って言えば、Sav 3 は A, Āを用いる。ただし音価は失われているとみられる。

これに対して Sav 2 は表記が不安定で A, A の 2 字を用いる。(spiritus の付いた A については 5) 末を見よ)。この項の例は省略する。

7) ě は、Sav 3 においては次の誤記を除き、すべて正しく綴られる：

ДѢВѢСЪТѢ

Sav 2 では ЛЮБЛѢШЕ を除き (下の 9) 参照)、本来の綴り通りである。例省略。

8) 前置詞および接頭辞の отъ, от(ь)-は、Sav 3 では Ѡ, Ѡ-と綴る。

Sav 2 はともに ОТЪ。例省略。

9) 母音の同化と縮約に関し、Sav 3 は МОЖААХОУ, СЪМЪАШЕ で本来の表記を保ち、ЛЮБЛЯШЕ で縮約を生じている。

Sav 2 は上記 3 語に対し、それぞれ МОЖАХѦ, СЪМЪШЕ, ЛЮБЪШЕ と

すべて縮約形。とくに ЛЮБЪШЕ の場合、標準化正書法では ЛЮБЛНАШЕ とあるべきところで、Mar が ЛЮБЪШЕ と綴るところから、これはグラゴル文献の影響の反映であろうか。

- 10) 上記 1) と関連するが、動詞アオリスト 3 人称複数形語尾 -šę は、Sav 3 において -ША と綴られ頻出する。この語尾は上記 2) 同様に目につく。

これに対し Sav 2 は -ША である。

- 11) 動詞アオリストの形態に関し、Mar において古い形を用いるのに対し、Sav 2, Sav 3 ともに新形を用いる。

Mar : ВЪВРЪГѣ, ПРИДѣ, ИЗЛЪЗѣ

Sav 2 : ВЪВРЪГОША, ПРИДОША, ИЗВЪКОША (sic)

Sav 3 : ВЪВРЪГОША, ПРИДОША, ИЗЛЪЗОША

動詞の時制の差異は今、問題としない。

- 12) 語彙の差異に関し、次のような違いがある。例示は同順。

Mar : ДЪТИ, ЄДА, ВЕЛИИ, ТРЕТИ(ИЦИ), ОТЪ

Sav 2 : ЧАДА, ЛИ, ВЕЛИХЪ, ТРЕТИЩИ, ОТЪ

Sav 3 : ДЪТИ, ЛИ, ВЕЛИКЫХЪ, ТРЕТИЄ, ИЗ

3 前節で述べたような諸点を手掛りとして、Sav 3 の他の部分のテキストにつき、その特徴を検討することができるであろうか。

Sav 3 は 154 a から 165 a までの 11 葉半で、このうち重複するテキストは前節で検討した Sav 2 との J 21.4-14 と、Sav 1 との Mc 16.1 のみである。本稿では後者は除外してよい。Sav 3 はカレンダー部分を除き、そのテキストでの延べ語数は 2400 余語を算えるが、これによってさらなる特徴点を記述してみたい。この節では主に Mar との比較をもとに記述するが、Mar 原本において末尾が欠損しているゆえ、J 21.17-25 の約 190 余語は同じくカノンの Zog と比較せざるをえなかった。

本節で述べるべき第一は、次のごとき Sav 3 のテキストが東スラヴ語であることを証する最重要の根拠である。

1) スラヴ祖語での子音結合 *tj, *dj のうち、後者につき、Sav 3 において *ѣ* で出現する例をみる：ПРЪЖЕ (154 6 13, 160 6 2), ОУТВРЪЖА-ЮЩЮ (155 6 14), НѠЖАСТА (158 a 8), ВЪЗДѠЖЕШИ (164 6 5) いうまでもなく、上記子音結合は OCS で各々 št, žd で、東スラヴ語で č, ž で対応する。カノンの Mar では上例はそれぞれ ПРЪЖДЕ, ОУТВРЪЖДАѠШТЮ, НѠЖДАШЕТЕ, ВЪЗДЕЖДЕШИ とある。いずれにせよ、上記 1) の 1 点のみで、Sav 3 のテキストの言語帰属は決定されたと言ってよいであろう。すなわち slavon russe である。なお č~št の例は見当らなかった。(本節 1) の例は前節引用のテキストにはない。)

さて、以下では前節の特徴点の補強、さらなる特徴の付加を行なう。ただし細部には入らず、主な点につき記述するものとする。また句読法については問わない。

記号と文字についてから始める。(以下立論上通し番号を付す。また例については、出現箇所を表示する故、前節でとりあげたものが再出する場合がある。)

2) いわゆる母音文字上につく spiritus は 〈・〉 を用いる。語頭・語中・語尾のいずれにも付加され、多用される。(cf. 前節 5))

ĂЗЪ (154 a 3), ЗАОЎТРА (154 a 11), ДЕСНОУЮ (154 a 19),
ЙОĂНА (161 6 1), ТРЕТИЎЄ (164 a 15)

これに対し、Sav 2 は 〈・〉 と 〈・〉 が併存する。Sav 1 は付されることがまれだが、〈・〉 を用いる。Sav 3 での変わった例として次例をみる。

МЪНЪ (161 a 6), Ъ (158 a 6)

上例第 2 は子音字に付されたもので、ここでの例としてはふさわしくないが、Sav 2 の特定の語において、

ДНЪ (72 a 2), ДНЪ (130 6 9)

のごとく、weak jers の脱落を反映する記号として spiritus が用いられている事例があるから、これと同様とも解しうる。(なお Sav 3 では、 $\overline{\text{ДНЬ}}$ (157 a 17) のように титло で対応する)。

3) Ъ の字体が目立つ。ただし Ъ も併存する。

РЪБЪ (159 a 7) ; БЪИСТЬ (154 b 20)

Ъ の字体の他の出現箇所は次の通り⁷⁾ : 154 a 1, 156 a 11, 156 a 19, 156 b 8, 156 b 16, 157 b 5, 157 b 10, 158 a 18, 159 a 13, 159 a 17, 159 a 20, 159 b 17, 160 a 14, 161 a 9, 161 b 16

Sav 2 でこの字体は用いない。一方、Sav 1 ではほとんどが〈Ъ〉を用いるが、第1要素 Ъ が大きく第2要素の I は極端に短くかつ中の横線を介して Ъ にもたれかかっているような特徴的な字体である。例 БЪИТИ (10 a 8)。1999 年刊本の〈序論〉では、かかる字体をアーケイックなものとしている (p. 37)。だが残念なことに、Sav 3 では翻刻において Ъ/Ъ の2字体を区別して用いているのに対し、Sav 1 ではこの区別がなされず、Ъ のみで翻刻される。一方 ⊙ (4 b 13 等) などが、その字体で翻刻されているのである。Sav 3 との一貫性において、これは不都合ではなからうか。

4) 文字に関して細かなことをいくつか記す。

イ) А の字体はこの字体のみ。Sav 1 も同様。これに対し、Sav 2 は А, Δ, A の3体がある。ІА の字体あり。Sav 1 はなし。(cf. 前節 6)

ロ) Ѡ, ѡ の字体あり。Sav 2 も同様。Sav 1 はこれらの字体を用いず。

ハ) О, ω の2字体あり。ω は使用が限定的で、語頭および前置詞 ОТЪ (語源的に解されるケースを含む) を示す合字として、特に後者で多用される。(cf. 前節 8)

ωЧИ (157 a 7), ωНЪМА (158 a 13), ωБЛСШЬ (158 a 11);
 $\overline{\omega}$ (154 a 15, 155 a 2, 156 a 1, 156 a 20, 156 b 10, 156 b 10, 156 b 18, 157 a 1, 157 b 14, 158 a 3, 158 a 15, 158 b 8, 159 a 4, 159 a 8, 159 a 20, 159 b 4, 159 b 13, 160 a 4, 160 a 7, 160 b 5, 161 b 19,

162 6 20, 163 a 1, 163 a 16, 163 6 4, 163 6 9, 163 6 16, 164 a 5 ;

̄ΩNEJIEЖE (157 6 9), ただし Ō (154 6 8)

ω は単独あるいは語中で用いられる例が少数ある。

ω (157 a 3, 157 a 19, 159 a 15) ; KJIEωΠA (157 a 13)

̄Ω は接頭辞の場合でも用いられる。(cf. 前節 8)

̄ΩBAJITЬ (154 a 14), ̄ΩBAJENЬ (154 a 16, 156 a 1),

̄ΩCTOЯЩOЮ (156 6 20), ̄ΩBЬЩABЬ (157 a 12), ̄ΩBPCOCTA

CA (158 a 13), ̄ΩBPCIE (159 a 16), ̄ΩCTOYΠИ (159 6 12),

̄ΩΠOYCTИE (161 6 16), ̄ΩΠИCTATЬ CA (161 6 16), ̄ΩBЬЩA

(162 6 1), ̄ΩBЬЩAШA (163 a 12)

二) 同価の И, I, Ĩ の 3 字体があるが, I は〈イエス〉の語の諸形を綴る特に特化されている。また Ĩ はカレンダー部分を含む数値にあてられて使用することに限定される。

・Ĩ (156 6 1, 162 6 13), ・AĨ (164 a 3)

ただし Ĩ の字体の例が 2 箇所存するが, これは行間に上書きされているから, 校正時の加筆とみられる。

Ĩ (155 6 15), Ĩ (164 a 12)

ホ) OY, 8 の 2 字体あり。8 は少数。

BЬZЬMЯТЬ (155 6 4), OBPЬTЯ (156 a 2),

へ) Θ は人名・地名および数字を表わす場合に使用。

ΘOMA (161 6 19, 162 a 12), ΘOMЬ (162 a 15), ΠAΘANAIJЬ (162 6 19), BИΘANИЦA (159 6 10) ; ・Θ (161 6 1)

ト) 次の文字はカレンダー部分を含む数字表記にのみ使用。

̄Ξ (158 6 7), ・Ξ (157 a 1)

チ) ижица は Y を使用。

СУДАPЬ (160 a 18)

音に関わる事項に移る。

5) юсыは4)のイ)ロ)で述べたように、字体としては存在するが、すでに鼻音性は喪失している。これはイ)А, ЁаをІа, ロ)ѣ, ѣを各々ОУ, Юとする綴りの誤りから容易に見てとれる。Аを正しく綴るものうち、もっとも安定しているのはСАである (cf. МА, ТА)。あたかも記号化しているごとくである。(以下本事項よりアルファベット順に例示する。ただし網羅的ではない) (cf. 前節1), 6))

① А/Ёаを正しく綴るもの (一部でも) :

ВИДАШЬ (158 6 14), ВРЪМА (164 a 4), ВЪЗАЛЪ (161 a 5), ВЪЗАТЬ (160 a 3), ВЪЗАША (160 a 7, 160 6 17), ВЪСПАТЬ (160 6 19), ГОРА (158 a 16), ГРАДОУЩА (155 a 2), ИДАСТА (158 a 6), ИМА (159 6 2, 162 6 12), ИСТАЗАТИ (163 6 17), МОА (164 6 2), МЪНАШИ (161 a 3), МА (161 6 13, 162 6 3, 164 a 8, 164 a 12, 164 a 17, 164 a 19), ОБЛАЗИ (158 a 8), РАСПАТАГО (154 6 1), РАСПАША (157 6 5), ТА (164 a 9, 164 a 14, 164 6 1, 164 6 6, 164 6 16), ЧАСТЬ (159 a 8), АША (155 a 1, 155 a 13), ЁЖЕ (163 6 9)

② А/ЁаをІа (ž, c の後で a)⁽⁶⁾と誤るもの :

ЗЕМЛЯ (163 6 4), ЛЕЖАЩОУ (163 6 8), ЛЕЖАШЬ (163 6 7), КЛЕПЛЯ (164 6 8), МОА (164 a 10, 164 a 15), МОЮА (162 a 8), ОВЬЦА (164 6 1), ПРЪДАЪАИ (164 6 15), Ё (154 a 1, 154 a 2, 154 6 8, 159 6 10, 159 6 11, 159 6 12), ЁЖЕ (155 6 19, 156 6 5), ЁЗЫКЫ (155 6 2), ЁЗЫЦЪХЪ (159 6 3), ЁСТЕ (163 6 10), ЮА (163 a 16)

③ ѣ/ѣを正しく綴るもの (一部でも) :

ВИЖДѣ (160 a 4), ВЪЛОЖѣ (162 a 6, 162 a 8), ВЪНѣТРЬ (162 a 11), ВЪДѣЩЕ (163 6 17), ДЕСНѣЮ (163 a 13), ИСТИНѣ (158 6 3), ПѣТИ (158 a 17), СВОѣ (158 a 2), СТРАНѣ (163 a 14), РЫБѣ (163 6 7, 163 6 19), СѣЩИ (160 a 2, 161 6 2), ХОЩѣ (164 6 18, 165 a 3)

④ ѡ/ѡを ОУ/Юで誤って綴るもの：

БРАТИЮ (165 а 1), БОУДИ (162 а 19), БЫВАЮТЬ (165 а 11),
 ВЛѢКОУЩЕ (163 б 5), ВЪЗЪМОУ (161 а 7), ВЪСКРСНОУТИ
 (159 а 20, 160 б 5), ВЪСХОЖДОУ (161 а 15), ВЪРОУ (162 б 9),
 ВЪРОУЮЩЕ (162 б 11), ВЪРОУЮЩЕМЪ (159 а 3), ГЛЮ (164 б 2),
 ГРАДОУЩА (155 а 2), ДЕСНЮ (163 а 13), ЗЕМЛЮ (163 б 6,
 163 б 12), ИДОУ (163 а 3), ИДОУЩА (164 б 13), ИМОУ (162 а 9),
 ИМОУЩА (159 а 1), КОЮ (164 б 8), ЛЕЖАЩОУ (163 б 8),
 ЛЮБЛЮ (164 а 9, 164 а 13), НЮЖЕ (158 а 6), ПЛАЧОУЩИ СА
 (160 б 10), ПОСЪЛЮ (159 б 6), ПРИДОУ (164 б 19), ПОУТИ (158 б
 5), РАДОСТЮ (159 б 16), РОУКОУ (162 а 5, 162 а 18), РОУКЫ
 (162 а 8), РОУЦЪ (155 б 7, 156 а 16, 158 б 17, 159 а 2, 159 б 11,
 161 б 9, 162 а 17, 164 б 6), РЫДАЮЩЕМЪ (154 б 18), СИЛОЮ
 (159 б 9), СЛАВОУ (158 а 2), СОУТЬ (159 а 10), СЪМОУЩЕНИ
 (158 б 15), ТВОЮ (162 а 18, 163 а 5), ТОБОЮ (153 а 5), ТОУ (163 а
 6), ЮДИНОУ (160 а 1, 161 б 2)

⑤ 誤った上で、さらに ОУを Уと綴るもの：

ВЪСУДЪ (155 б 12), ѡЖАСУ СА (154 а 20)

⑥ 前々項とは逆に ОУ/Юを ѡと誤って綴るもの：

БЫВЪШѡ (163 а 8), ВЪКѡПЪ (162 б 18), ВЪШЪДЪШѡ (154 а 13),
 ДОУНѡ (161 б 14), ОЦѡ (161 а 13, 161 а 15), ЧѡДАШЕМЪ СА
 (159 а 5), ЮДИНОМѡ (165 а 10), ѡЖАСУ СА (154 а 20)

6) jers の使用はかなり正しい。(cf. 前節 2))

ВЪНЪ (159 б 10), ВЪСЕМОУ (165 а 12), ВЪСЪМЪ (159 а 13),
 ВЪСЪХЪ (158 а 3, 158 а 4, 159 б 3), ВЪСЪ (158 а 6), ДЪЛОМЪ
 (157 б 1), КЪДЕ (160 а 8, 161 а 6, 160 б 18), ЛАКЪТЬ (163 б 5),
 НИЧЪСОЖЕ (154 б 10, 163 а 7), НИЧЪТОЖЕ (155 б 6), ПОЧЪТО

(158 6 14), РЬЦИ (161 a 14), СИЛЬНЪ (157 6 1), ТЪМЪ (160 a 2),
ЧЬТО (155 6 5, 157 a 9, 164 6 17)

① しかし、若干誤綴もある：

НЬ (156 a 11, 160 a 14, 161 a 13, 163 6 4), ЖИВОТЬ (162 6 11),
ДОНЪДЕЖЕ (159 6 8)⁹⁾

② 脱落も同時に生じている：

В (160 6 9), ВСЕ (164 a 19), ВСЬ (156 6 20), ДОНДЕЖЕ (165 a 4)¹⁰⁾,
КНИГАХЪ (158 a 5, 162 6 8), КНИГЫ (160 6 4), КТО (154 a 14,
163 6 17, 164 6 15), МНОГА (162 6 5, 165 a 9), МНОЖЬСТВА (163 a
17), МНЪ (159 a 15, 161 a 12, 164 6 10, 164 6 20), НИКТОЖЕ (163 6
15), ПОЧТО (158 6 15), ЧТО (156 a 10, 159 a 6, 160 6 16, 161 a 1,
163 a 11, 164 6 19, 165 a 5)

7) Ъ は語中でしばしば Ё と混同され、誤って綴られる。(cf. 前節 7))

ВРЕМА (154 a 7), ѠНЕЛЕЖЕ (157 6 9), ПОСРЕДЪ (158 6 9, 162 a
14)

① 逆に Ё を Ъ と誤る例：ПРИНЪСИ (162 a 16)

② 再帰代名詞・人称代名詞与格語尾を誤って綴る。

СЕБЕ (154 a 14, 157 a 3, 157 a 11, 158 a 15, 160 6 7), ТЕБЕ (164 6 20,
165 a 5)

③ しかしながら、Ъ を正しく綴る場合が圧倒的に多い。

БРЪЗЪ (163 a 8), БЪ (154 a 16, 154 a 17, 154 6 3, 158 a 16, 160 6
14), БЪЖАША (154 6 7), БЪЛАХЪ (160 6 12), БЪСЬ (154 6 15),
БЪСЫ (155 6 1), ВЕЧЕРЪ (158 a 9), ВИДЪ (156 6 10, 160 a 3, 160 a
14, 160 a 17, 160 6 3, 160 6 11, 160 6 19, 164 6 11), ВИДЪВЪ
(162 6 3, 164 6 16), ВИДЪВЪШЕ (161 6 11), ВИДЪНЪ (154 6 20),
ВИДЪХОМЪ (162 a 3), ВИДЪША (154 a 16, 154 a 18, 157 6 13,
163 6 6), ВИДЪША (157 6 17), ВРЪ (158 6 8), ВРЪМА (160 6 9),

ВРЪМА (162 б 14, 164 а 4), ВЪВРЪЗЪТЕ (163 а 13), ВЪЗВЪСТИША
 (156 а 20), ВЪЛЪЗЪ (154 а 17), ВЪМЪСТИТИ (165 а 13),
 ВЪСЪДОША (163 а 5), ВЪСЪМЪ (156 б 1), ВЪСЪХЪ (157 б 19),
 ВЪДѢШЕ (163 б 17), ВЪКОУ (154 а 5), ВЪМЪ (160 а 8, 160 б 17,
 165 а 7), ВЪРОВА (160 б 3, 162 б 3), ВЪРОВАВЪШЕИ (162 б 4),
 ВЪРОУЮЩЕМЪ (159 а 3), ВЪРЫ (155 а 1, 155 а 6, 155 а 13,
 162 а 9), ВЪРЪНЪ (162 а 20), ВЪСИ (164 а 9, 164 а 13, 164 а 20×2),
 ВЪСЛЪДЪ (164 б 13), ГРЪХЫ (161 б 16), ГРЪХОВЪ (159 б 3),
 ДЪВЪМА (155 а 1), ИДЪТЕ (154 б 3), ИЗВЛЪЧЕ (163 б 11),
 ИЗЛЪЗОША (163 б 6), ИНЪМЪ (155 а 3), МРЪЖА (163 а 14,
 163 б 5, 163 б 14), МРЪЖѢ (163 б 11), МЪСТО (154 б 2), МЪСТЪ
 (160 а 20), НЪВЪРЪНЪ (162 а 20), ОБРЪТЪ (156 а 1), ОБЪДОУИТЕ
 (163 б 15), ОБЪТОВАНИА (159 б 6), ОДЪНЪ (154 а 19), ѠВЪШАША
 (163 а 12), ПОВЪДАСТА (158 б 4), ПОВЪЖДЪ (161 а 5), ПОСЛЪДЪ
 (155 а 7), ПОСРЪДЪ (161 б 7), ПРИВЛЪЩИ (163 а 16), ПРИДЪТЕ
 (163 б 15), ПРИИМЪТЕ (161 б 15), ПРИНЕСЪТЕ (163 б 9),
 ПРОПОВЪДАТИ СА (159 б 1), ПРОПОВЪДАША (155 б 12),
 ПРЪБЫВАЮТЬ (164 б 18), ПРЪДАША (157 б 3), ПРЪДЪ (156 б 6,
 159 а 9, 162 б 6), ПРЪЖДЕ (160 а 13, 160 а 16), ПРЪКЛОНИЛЪ
 СА (158 а 9), ПРЪЛОМЛЕНИЕ (158 б 6), ПРЪСТРАШЪНАМЪ
 (156 а 7), РОУЦЪ (156 а 16), РЪЦЪТЕ (154 б 4), РЪСТЕ (156 а 9),
 РЪША (154 б 10), СЛЪДЪ (160 а 16), СЪВЪДЪТЕЛЕ (159 б 5),
 СЪВЪДЪТЕЛСТВО (165 а 8), СЪНЪДЪНО (159 а 6, 163 а 11),
 СЪСТАРЪЮШИ СА (164 б 5), СЪДЕ (155 б 11), СЪДАША (160 б
 13), СЪДАШЪ (154 а 19), СЪМО (162 а 16), ТЪЛО (160 б 15),
 ХЛЪБА (158 б 6), ХЛЪБЪ (158 а 12, 163 б 8, 163 б 19)

8) Ъにつき、語中で A と誤って綴る例がある。(: の後は Mar)。

БАСТА (156 6 19) : БЪСТЕ

一方、語中の Е を、А と誤綴する例がある。

ЛАЖАЩА (160 a 14) : ЛЕЖАЩА

ХВАЛАЩЕ (159 6 17) : ХВАЛЕСИТЕ

この3例を考え合わせると、第1例は Ъ を ІА とみなして А と誤り、第2・3の例は Ъ を単に Е と誤まる例が存在する故、逆に類推して直し過ぎで Ъ とみなした後に、第1の例のごとく А としたものと考えうる。そもそも Mar はグラゴル文字文献ゆえ、ІА を表わす文字が存在しないが、グラゴルの ІА が語頭および母音の後では ІА に近く発音されたと推定されるから、キリル文字文献では ІА と表記される（ただしカノンである Sav 2 には頭位の Ъ/ІА が併存するが、ІА が大多数である。cf. БСТИ/ІАСТИ）。Sav 3 では頭位の Ъ はなく、ІА で表記される。

ІАВИ СА (154 6 13, 155 a 3, 155 a 9, 158 6 4, 162 6 14, 162 6 17,
164 a 1, 164 a 4) : БВИ СА

ІАЖЕ (157 a 19, 157 6 20, 158 a 5, 158 6 5, 159 a 11, 162 6 7,
165 a 10×2) : БЖЕ

ІАЗЪЫ (162 a 5), ІАЗЪИ (162 a 7): БЗЪЫ, БЗЪИ

ІАКО (154 a 16, 154 6 5, 154 6 19, 155 a 11, 156 a 14, 156 6 7, 157 6 6,
158 a 9, 158 6 3, 158 6 18, 158 6 19, 159 a 12, 159 a 18, 160 6 4,
160 6 17, 160 6 20, 161 a 3, 161 a 20, 162 6 3, 162 6 10, 163 a 9,
163 a 20, 163 6 4, 163 6 18, 164 a 9, 164 a 13, 164 a 17, 164 a 20,
165 a 1, 165 a 3, 165 a 8): БКО

ІАКОЖЕ (154 6 6, 156 a 12, 157 6 16, 159 a 1, 160 6 10, 161 6 12) :
БКОЖЕ

ІАКОЖЕ (160 6 10, 163 6 5) : БКО ЖЕ⁽¹¹⁾

ІАМОЖЕ (164 6 4, 164 6 7): БМОЖЕ

9) 語頭 ІЕ を Е と綴るものがかなり存在する。これはグラゴル文献的であ

る。

ЕГДА (158 a 17), ЕГО (154 б 4, 155 a 12, 155 б 9, 157 a 8, 162 a 5, 162 a 9, 162 б 12, 163 a 2, 163 б 17, 155 б 9, 157 a 8, 162 a 5, 162 a 9, 162 б 12, 163 a 17, 165 a 9), ЕГОЖЕ (163 a 18), ЕДИНОМОУ [...] (156 б 1) ЕЩЕ (156 a 13), ЕМОУ (157 a 19, 159 a 7, 159 б 14, 162 б 2, 164 a 14, 164 б 1, 164 б 17), ЕСИ (157 a 15, 161 a 6)

ただし, Е と綴るものが多数ある。

Е (165 a 5), ЕГДА (159 б 12, 162 a 1, 164 б 2, 164 б 4), ЕГО (156 a 19, 159 б 2, 160 a 16, 160 a 18, 161 б 5, 162 a 11, 163 a 9, 164 б 14), ЕГОЖЕ (160 a 6, 164 б 12), ЕДИНОГО (160 б 13, 160 б 14), ЕДИНОГО [...] (158 б 1), ЕДИНОМОУ [...] (155 a 8), ЕДИНОУ (154 a 12), ЕДИНЪ (157 a 13, 157 a 15, 161 б 19), ЕДИНЫ (156 б 10), ЕДИНѢ (155 б 17), ЕИ (160 б 15, 161 a 1, 161 a 8, 161 a 11, 161 a 20, 164 a 8, 164 a 13), ЕЖЕ (161 a 10), ЕИЖЕ (157 a 1), ЕЛИКО (154 a 2), ЕМОУ (160 б 5, 161 a 4, 161 a 9, 162 a 2, 162 б 1, 163 a 4, 163 a 12, 164 a 8, 164 a 11, 164 a 15, 164 a 18, 164 a 19, 164 б 10, 165 a 2), ЕМОУЖЕ (157 a 13), ЕСИ (161 a 5, 163 б 17), ЕСМЬ (154 a 4), ЕСТА (157 a 12), ЕСТЕ (158 б 15, 159 б 5), ЕЩЕ (159 a 3, 159 a 11, 160 a 2), ЕЮ (154 б 20, 157 a 8)

10) 語中で Е を А と誤って綴る例がある。

ЛАЖАЩА (160 a 14) : ЛЕЖАЩА

ただし同じ 160 a の 17 と 19 では ЛЕЖА— と正しく綴る。よって単なる誤記の可能性が大である。ただもしも Е/Ѣ の混同があり, Ѣ は Е とみなされ, А と書かれたということもありえないか。もしこの仮定が成り立つとすれば, 次の分詞末尾の諸例が同様に説明しうる。

КРЪСТАЩА (154 a 1) : КРЪСТАШТЕ

СЛЪШАВЪША (154 б 19) : СЛЪШАВЪШЕ

この誤りの逆の現象として、Mar の —А を ІА, ついで Ъ とみなし、Є/Ъ の混同により Є と綴る。

ВЪЗЪРЪВЪШЕ (154 а 15) : ВЪЗЪРЪВЪША

ГЛЪЩЕ (158 б 3) : ГЛЪЩТА

ИШЪДЪШЕ (154 б 7) : ИШЕДЪША

ПРИШЪДЪШЕ (154 а 10) : ПРИШЕДЪША

この4例中、第4の例 ПРИШЪДЪШЕ については次の点を指摘しておく必要がある。すなわち、アプラコスである Ass と Ostr にこれら4例を対比させてみる時、Ass はすべて Mar と一致し、Ostr は第1～第3の例で文法的に一致する（ただし、第3の例では ОТЪ—の prefix をとる）。そして第4の例では Ostr は ПРИШЪДЪШЕ とあって、Sav 3 に一致するのである。Востоковъ 刊本の〈Словоуказатель〉では〈ПРИШЪДЪШЕ. именит. мн. прич. ж. ПРИШЪДЪШИ 17 г. ДА—*ῥα ἐλθῶσαι.*〉とある。引用最後のギリシア語は、この刊本が Ostr 本文と併載するギリシア語聖書テキスト⁽¹²⁾である。なんのこわりもないが、著者はこのギリシア語の form から、ПРИШЪДЪШЕ を能動分詞過去・女性・複数・主格 ПРИШЪДЪШЕ とひきあてたのであろうか。Mr 16.1 の当該のギリシア語文では、あきらかに女性・複数が主語である (cf. Mar, Ass とともに ПРИШЕДЪША)。—ШЕ は OCS では男性・複数・主格である。あるいは Ostr のこの form は、別の文法的意味の変化が理由として考えられるのであろうか。

11) 子音間の流音 + jer の結合は、jer の種別を度外視すれば、正しく綴られることが多い。(cf. 前節 3)

ПЛЪНО (163 б 12), ПЛЪТИ (158 б 20) ; ВЪВРЪЖЕ СА (163 б 1),
ДРЪЖАСТА СА (157 а 8), ДРЪЖИТЕ (161 б 18), ДРЪЖАТЬ СА
(161 б 18), МРЪТЪВЫМИ (156 а 11), МРЪТЪВЫХЪ (162 б 15, 164 а 5),
МРЪТЪВЫИХЪ (160 б 5), МРЪТЪВЫХЪ (155 а 13, 158 б 8),

МРЪТВЫХЪ (159 a 20), $\overline{\text{ВРЪ}}\text{ЪЄ}$ (159 a 16), ПРОТРЪЖЕ СА (163 б 14), ПРЪВЫ (154 б 12), ПРЪСИ (164 б 14), ПРЪСТА (162 a 6), ПРЪСТЬ (162 a 16), СЪМРЪТИ (157 б 4), СЪМРЪТЬНО (155 б 5), СЪМРЪТЬЮ (164 б 9)

ただし, r を P とのみ記す例あり。

ЖЕСТОСРДЬЮ (155 a 10)

ついで, 動詞の諸形態とこれに関係する事項をとり上げる。

12) 動詞 3 人称単数・複数語尾は -ТЬ とあるのが圧倒的である。ただし, OCS 形 -ТЬ と正しく綴るものも若干存在する。(cf. 前節 2))

-ТЬ : ЄСТЬ (162 б 10), ПОМАЖОУТЬ (154 a 11)

-ТЬ : БОУДѢТЬ (155 б 8), БЫВАЮТЬ (165 a 11), БЫСТЬ (154 б 20, 156 a 3), ВАРѢТЬ (154 б 5), ВЕДЕТЬ (164 б 7), ВРѢДИТЬ (155 б 6), ВЪЗГЛѢЮТЬ (155 б 2), ВЪЗЛОЖАТЬ (155 б 7), ВЪСХОДАТЬ (158 б 16), ГЛЮТЬ (157 б 13), ДАСТЬ (159 a 9, 163 б 19), ДРЪЖАТЬ СА (161 б 18), ЄСТЬ (159 a 18, 163 a 19, 163 a 20, 165 a 5), ИЖДЕНОУТЬ (155 б 2), ИМАТЬ (158 б 20), ИМЕТЬ (155 a 16, 155 a 18), ИСПИЮТЬ (155 б 5), КРСТТЬ СА (155 a 17), НАРИЦАЮТЬ (161 a 10), НѢСТЬ (154 б 2, 156 a 11), $\overline{\text{ВВАЛ}}\text{ИТЬ}$ (154 a 14), $\overline{\text{ППСТА}}\text{ТЬ СА}$ (161 б 16), ПОДОБАЕТЬ (159 a 12), ПОДОБАЮТЬ (156 a 14, 160 б 4), ПРОСЛАВИТЬ (164 б 9), ПРЪБЫВАЮТЬ (164 б 18), РАЗОУМѢЮТЬ (159 a 16), СѢТЬ (157 a 10, 162 б 7, 165 a 9), ОУМРЕТЬ (165 a 2, 165 a 3), ЄСТЬ (154 б 20, 157 б 6, 158 a 9, 158 a 10, 161 a 1, 161 a 4, 163 a 10, 163 б 18, 164 б 15)

13) アオリスト 3 人称・複数語尾 -ША は, 上述 5) юсыの混乱から, しばしば -ША で綴られる。この動詞語尾は前項 12) とともに特徴的で

ある。(cf. 前節 10))

БЪЖАША (154 6 7), БЫША (158 6 5, 162 6 9), БЪША (163 6 3),
 ВИДЪША (154 a 16, 154 a 18, 157 6 13, 163 6 6), ВЪВРЪГОША
 (163 a 15), ВЪЗВРАТИША СА (156 a 19, 159 6 15), ВЪЗДРАДОВАША
 СА (161 6 10), ВЪЗАША (160 a 7, 160 6 17), ВЪСЪДОША (163 a 5),
 ГЛША (157 6 20, 163 a 4), ДАША (159 a 7), ИДОША (157 6 14),
 ИЗИДОША (163 a 5), КОУПИША (154 a 9), ОБРЪТОША (157 6 15),
 ПОЗНАША (163 a 9), ПОКЛОНИША СА (159 6 14), ПОЛОЖИША
 (160 a 8, 160 6 18), ПОМАНОУША (156 a 18), ПРИБЛИЖИША СА
 (158 a 5), ПРИДОША (157 6 12), ПРОПОВЪДАША (155 6 12),
 ПРЪДАША (157 6 3), РАСПАША (157 6 5), РЕКОША (157 6 16),
 РЪША (154 6 10), ОУГОТОВАША (155 6 19), ОУЖАСИША (157 6
 10), ЯВИША СА (156 6 6), ЯША (163 a 7), АША (155 a 1, 155 a
 13)

ただし正しく綴られるものもある。

ВИДЪША (157 6 17), ВЪЗВЪСТИША (156 a 20), ИЗЛЪЗОША
 (163 6 6), ПРИДОША (163 6 3), ЯША (155 a 7)

14) 能動分詞現在・女性・複数・主格／対格において, Mar の -ЩА は,
 А を Я とみなし, Щ の後ゆえ -ЩА と誤って綴られる。

主格 : ГЩА (157 6 12) : ГЛЩА

НЕСЩА (155 6 18) : НЕСЩА

対格 : ЛЕЖАША (156 6 10, 156 6 16) ; ЛЕЖАЩА

15) アオリスト形において, Mar の古い形を新しい形で対応させる。(cf.
 前節 11))

ВЪВРЪГОША (163 a 15) : ВЪВРЪГѡ

ВЪЗИДОХЪ (161 a 12) : ВЪЗИДЪ

ВЪЗАША (160 a 7, 160 6 17) : ВЪЗАСА

ВЪСЪДОША (163 a 5) : ВЪСЪДѣ

ИДОША (157 б 14) : ИДѣ

ИЗИДОША (163 a 5) : ИЗИДѣ

ИЗЛЪЗОША (163 б 6) : ИЗЛЪЗѣ

ОБРЪТОША (157 б 15) : ОБРЪТѣ

ПРИДОША (157 б 12, 163 б 3) : ПРИДѣ

РАСПАША (157 б 5) : ПРОПА СА (ただし同義で)

АША (155 a 1, 155 a 13), ЁША (155 a 7), ЁША (163 a 7) : ЁСА

- 16) アオリストの3人称・両数の語尾につき, Mar の語尾 (主に-СТЕ) に対し, 新しい語尾-СТА が対応する。(ただし-СТА の語尾はカノンにおいても-СТЕ と共存する。)

БАСТА (156 б 19) : БЪСТЕ

ВЪЗВЪСТИСТА (155 a 5) : ВЪЗВЪСТИСТЕ

ГЛАСТА (160 б 15) : ГЛАСТЕ

ИДОСТА (160 б 6) : ИДЕТЕ

ОТВЪЗОСТА СА (158 a 13) : ОТВРЪСТЕ СА

ПОЗНАСТА (158 a 14) : ПОЗНАСТЕ

РЪСТА (157 a 19, 158 a 15) : РЪСТЕ

СТАСТА (156 a 5) : СТАСТЕ

- 17) インパーフェクトにおいて, 縮約により-aa-, -ĕa-が-a-/-ĕ-となり, さらに文字の混同も加わり, А/Ё/Ъ で綴られる場合がみられる。(cf. 前節9))

①単純な例 : ВЪЗНОШАШЕ СА (159 б 13), ПЛАКАШЕ СА (160 б 10), ПОВЪДАСТА (158 б 4), ПОДОБАШЕ (158 a 1)

②А/Ё/Ъ : БЪШЕ (156 б 2), БАХОУ (158 a 5, 158 б 2, 159 б 16, 161 б 4, 162 a 10, 162 б 17), ВЪДАХОУ (160 б 4), ВЪДАШЕ (160 б 20), ДАЁШЕ (158 a 13), ИДАСТА (158 a 6), ИДАШЕ

(157 a 7), ИДАШЕТА (160 a 10), ИМАХОУ (156 б 7), ИМАШЕ
(154 б 8), ЛЮБЛЯШЕ (164 б 12), ЛЮБЛАШЕ (160 a 6), МНАХОУ
(158 б 13), ТВОРАШЕ СА (158 a 7), ХОЖДАШЕ (164 б 3),
ХОТАШЕ (164 б 4)

さいごに、名詞・形容詞類および語彙に関して述べる。

18) 名詞男性単数造格語尾での rusizm 形-ЪМЬ は見あたらない。OCS
形のみ認められる。前者の例はすでに引用した (cf. 前節 4)。

ИПЕНДИТОМЬ (163 a 20), ОБРАЗЪОМЬ (155 a 3)

19) 形容詞・代名詞・分詞長語尾形において, Mar に比して同化・縮約
がみられる。

БЫВЪШИХЪ (157 a 16) : БЫВЪШИИХЪ

ВИДЪВЪШИМЪ (155 a 11) : ВИДЪВЪШИИМЪ

ДРОУЗИ (162 a 2) : ДРОУСИИ

ЖИВАГО (156 a 10) : ЖИВААГО

ПРИКЛЮЧЪШИХЪ СА (157 a 3) : ПРИКЛЮЧЪШИИХЪ СА

ただし逆の例 :

МРЪТВЫИХЪ (164 a 2) : МРЪТВЫХЪ

20) Mar に比して, 語彙の異なりがある。(cf. 前節 12))

ВЕЛИКОЮ (159 б 16), ВЕЛИКЫХЪ (163 б 12) : ВЕЛИЄЮ, ВЕЛИИ
(同順で)

ВЪЗВРАТИСТА СА (158 a 19) : ВРАТИСТА СА

ВЪСТАВЪ (154 б 12) : ВЪСКРЪСЬ

ВЪТОРОЮ (164 a 11) : ВЪТРИЦЄЮ

ВЪШЪДЪШЃ (154 a 13) : ВЪСИЪВЪШЮ

ГЛА (161 a 4) : РЕЧЕ

ДАЛЕЧЕ [...] (156 б 20) : СТАДИИ [...]

ИДИ (164 б 20) : ГРАДИ

ИЗ (164 a 2) : ОТЪ, ただし $\overline{\omega}$ (164 a 5) : ОТЪ
КАКО (154 a 18) : ЪКО
НАРИЩАЮТЬ СА (161 a 10) : НАРСЧЕТЪ СА
НЪЦИИ (157 б 14) : ЄДИНИ
ОВЬЩА (164 a 10) : АГНЬЩА, ただし ОВЬЩА (164 a 14) : ОВЬЩА
ПОВЪДАЮЩИ (161 a 19) : ВЪЗВЪШТАЩШТИ
ПОСЪЛЮ (161 б 13) : СЪЛЩ
РАВВИ (161 a 10) : РАВВОУНИ
РАСПАТАГО (154 б 1), РАСПАТОУ (156 a 17), РАСПАША (157
б 5) : ПРОПАТААГО, ПРОПАТОУ, ПРОПАСА
СТРАХЪ (154 б 8) : ТРЕПЕТЪ
ТРЕТИЕЮ (164 a 15) : ТРЕТИЩИ (Zog)
ТАКО (162 б 17) : СИЩЕ
ТЬ (161 б 2) : ОНЪ

21) 次のような特異な語がみられる。

ВРЪТОГРАДЪНИКЪ (161 a 3)

この語は Mar では ВРЪТОГРАДАРЪ とあるが⁽¹³⁾, Алексеев⁽¹⁴⁾ の注に従えば, Sav 3 と同じ語 ВРЪТОГРАДЪНИКЪ は 13 c 末から 14 c 初ブルガリア成立の四福音書 (РГБ, ф. 87 (Григоровича), 10) に出現するという。とすれば, これよりも早く Sav 3 に存すること, Sav 3 はロシア成立であるが恐らくブルガリアのオリジナルからの写本であることを物語るといいうる。さらにこの地で, 同義語に置きかえられた可能性が高いのではなからうか。

むすびとして

以上まだまだ述べるべき項目はあるが, 割愛する。Sav 3 は, 全体としてみればカノン・テキストである Sav 2 から大幅に逸脱するテキストを有す

るわけではなく、Sav 3 が依拠したテキスト⁽¹⁵⁾の影響下で、一部ロシア化した現象が認められるとすべきであろう。よって、Sav 3 はこの点を認識した上であれば、Sav 2 と同等に扱ってよいという結論に達する。

なお Sav 3 についてはハンガリーの I. H. Tóth の論文⁽¹⁶⁾ が存することは承知しているが、入手できていない。また、1999 年刊本序論においても Sav 3 につき種々の言及があるが、本稿ではあえて筆者のカードに従って、立論したことをことわっておきたい。

注

- (1) Sav 1 については Schaeken (参考文献 C 6) 等を見よ。
- (2) 15c セルビアの四福音書、キリル文字文献。(テキストは参考文献 A 7)
- (3) OCS カノンのひとつ。10-11c マケドニア成立のアブラコス、グラゴル文字文献。
- (4) 参考文献 A 12 による。
- (5) 10-11c マケドニア成立の四福音書、グラゴル文献。
- (6) 13c ブルガリア成立の四福音書。(参考文献 A 9) ただし、この書は verse 中の省略が多い。ここでの問題も、したがって、正確を期せない。
- (7) 翻字に誤りが混在するゆえ、添えられた写真を参照せよ。
- (8) § の後でも同様。例は 13) を見よ。
- (9) SJS では〈ДОНЬДЕЖЕ, ДОНДЕЖЕ〉と見出し語を並記する。
- (10) 前注参照。脱落とはいえないかも知れない。
- (11) 今、Jagić の校訂に従う。
- (12) その底本については Востоковъ 刊本序文 VII を見よ。
- (13) Ass, Ostr も同じ。
- (14) 参考文献 A 11 参照。
- (15) すなわち、すでに東ブルガリアで改修を加えられたテキストが想定される。
- (16) Tóth の論文、とくに第 3 の論文。: И. Х. Тот, 'Русская часть Саввиной книги', *Dissertationes slavicae* 12, 1977; 'Русская часть Саввиной книги. Корректированное издание текста', *Dissertationes slavicae* 21, 1990; Древнейшая русская часть Саввиной книги, Сегед, 1995.

参考文献

(＊順不同。本稿中、人名・略号で示したものは、まずこれを先頭に記し、ついで全体を示す。他はこの限りではない。)

A. テクスト

- 1) Князевская и др.: О. А. Князевская, Л. А. Коробенко, Е. П. Дограмаджиева, Саввина книга, Древнеславянская рукопись XI, XI-XII и конца XIII века, Часть первая, Москва, 1999.
- 2) Щепкинъ: В. Щепкинъ, Саввина книга, СПб., 1903. (Repr: Graz, 1959).
- 3) Vat: Т. Кръстанов, А.-М. Тотоманова, И. Добрев, Ватиканско евангелие, Старобългарски кирилски апракос от X в. в палимпсестен кодекс Vat. Gr. 2502, София, 1996.
- 4) Mar: Quattuor evangeliorum versionis palaeoslovenicae codex Marianus [...] edidit V. Jagić, Berolini-SPb., 1883. (Repr: Graz, 1960).
- 5) Zog: Quattuor evangeliorum codex Glagoliticus olim Zographensis nunc Petropolitanus. [...] edidit V. Jagić, Berolini, 1879. (Repr: Graz, 1954).
- 6) Ass: J. Vajs-J. Kurz, Evangelium Assemani, Tomus II, edidit J. Kurz, Pragaе, 1955.
- 7) Nik: Ђ. Даничић, Никольско јеванђеље, У Биограду, 1864.
- 8) Ostr: А. Востоковъ, Остромирово евангелие 1056-57 года. [...] СПб., 1843. (Repr: MLS T. I, Wiesbaden, 1964); Остромирово евангелие 1056-57, Факс. воспроизведение рукописной кн. XI в., Л.-М., 1988.
- 9) Е. Дограмаджиева, Б. Райков, Банишко евангелие, Среднобългарски пометник от XIII век, София, 1981.
- 10) J. Vajs, Evangelium sv. Matouše, Text rekonstruovaný, V Praze, 1935; Evangelium sv. Marka, [...], V Praze, 1927; Evangelium sv. Marka, Text rekonstruovaný, V Praze, 1935; Evangelium sv. Lukáše, Text rekonstruovaný, V Praze, 1936; Evangelium sv. Jana, Text rekonstruovaný, V Praze, 1936.
- 11) Алексеев: А. А. Алексеев и др., Евангелие от Иоанна в слаянской традиции, СПб., 1998.
- 12) Tischendorf: C. Tischendorf, Novum Testamentum Graece, [...] Editio octava critica maior, vol. I, Lipsiae, 1869. (Repr: Graz, 1965).
- 13) Nestle-Aland, Novum Testamentum Graece. [...] Editio vicesima quinta, London, 1975; Novum Testamentum Graece. [...] 28. revidierte Auflage, Stuttgart, 2012.
- 14) H. Alford, The Greek Testament: [...] Vol. I. The Four Gospels, London-

Oxford-Cambridge, 1880.

- 15) 日本聖書協会, 聖書, 1974; 聖書新共同訳, 1987。

B. 辞典・索引・書誌

- 1) SJS: Slovník jazyka staroslověnského, I-IV, Praha, 1966-1997.
- 2) Fr. Miklosich, Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, Vindobonae, 1862-1865.
- 3) И. И. Срезневский, Материалы для словаря древне-русского языка по письменным памятникамъ. I-III, СПб., 1893-1903; М., 1958.
- 4) Старобългарски речник, I-II, София, 1999-2009.
- 5) Словарь русского языка XI~XVII вв., М., 1975-.
- 6) R. Aitzetmüller, Belegstellenverzeichnis der altkirchenslavischen Verbalformen, MLS T. XI, Würzburg, 1977.
- 7) C. Koch, Kommentiertes Wort- und Formenverzeichnis des altkirchenslavischen Codex Assemanianus, MLS T. XLIII, Freiburg i. Br., 2000.
- 8) K. H. Meyer, Altkirchenslavisch-griechisches Wörterbuch des Codex Suprasliensis, Glückstadt-Hamburg, 1935.
- 9) Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР, XI-XIII вв., М., 1984.
- 10) Българска ръкописна книга X-XVII в., София, 1976.

C. 文法書その他

- 1) 木村彰一, 古代教会スラブ語入門, 白水社, 1985。
- 2) 佐藤純一, ロシア語史入門, 大学書林, 2012。
- 3) A. P. Vlasto, A Linguistic History of Russia to the End of Eighteenth Century, Oxford, 1988.
- 4) О. А. Князевская, 'Древнерусские дополнения в рукописи № 14 Типографского собрания (Центральный государственный архив древних актов, Москва)', Wiener Slawistischer Almanak 25-26, 1990.
- 5) А. С. Касьян, '«Саввина книга: Древнеславянская рукопись XI, XI-XII и конца XIII века», Ч. I, Philologica, 1999/2000, vol.6, № 14/16.
- 6) J. Schaecken, 'Notes on the Later Russian Part of Sava's Book', Russian Linguistics 24, 2000.
- 7) М. М. Козловский, 'Изследование о языкѣ Остромирова Евангелія', Изследования по русскому языку, Т. I, СПб., 1885-1895.

補記 初校時, 上記 Tóth の第2論文(1990)を科研費共同研究者である服部文昭

氏を介して入手しえた。その主内容はわれわれの言う Sav 3 のテキスト翻刻であった。本稿に抵触しないゆえ、検討は後日とする。

【本稿は平成 26 年度～平成 28 年度 JSPS 科研費（課題番号 26370399）の助成を受けてなされた研究成果の一部である】

(いらい・のりゆき 文学部教授)